

Utjecaj turizma na kulturološke promjene u Kambodži

Rampini, Vanja

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Pula / Sveučilište Jurja Dobrile u Puli**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:137:535750>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-23**

Repository / Repozitorij:

[Digital Repository Juraj Dobrila University of Pula](#)

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Sveučilišni preddiplomski interdisciplinarni studij Kultura i turizam

VANJA RAMPINI

UTJECAJ TURIZMA NA KULTUROLOŠKE PROMJENE U KAMBODŽI

Završni rad

Pula, rujan 2018.

Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Sveučilišni preddiplomski interdisciplinarni studij Kultura i turizam

VANJA RAMPINI

UTJECAJ TURIZMA NA KULTUROLOŠKE PROMJENE U KAMBODŽI

Završni rad

JMBAG: 402 - KT

Studijski smjer: Kultura i turizam, izvanredni studij

Predmet: Turizam i kulturne promjene

Mentor: doc. dr. sc. Mauro Dujmović

Pula, rujan 2018.

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

Ja, dolje potpisana Vanja Rampini, kandidat za prvostupnika Kulture i turizma izjavljujem da je ovaj Završni rad rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio Završnog rada nije napisan na nedozvoljen način, odnosno da je prepisan iz kojega necitiranog rada, te da ikoji dio rada krši bilo čija autorska prava. Izjavljujem, također, da nijedan dio rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Student

U Puli, _____, _____ godine

IZJAVA o korištenju autorskog djela

Ja, _____Vanja Rampini_____ dajem odobrenje Sveučilištu Jurja Dobrile u Puli, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj završni rad pod nazivom Utjecaj turizma na kulturološke promjene u Kambodži koristi na način da gore navedeno autorsko djelo kao cjeloviti tekst trajno objavi u javnoj internetskoj bazi Sveučilišne knjižnice Sveučilišta Jurja Dobrile u Puli te kopira u javnu internetsku bazu završnih radova Nacionalne i sveučilišne knjižnice (stavljanje na raspolaganje javnosti), sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom, a radi promicanja otvorenoga, slobodnoga pristupa znanstvenim informacijama.

Za korištenje autorskog djela na gore navedeni način ne potražujem naknadu.

U Puli, _____ (datum)

Potpis

_____

SADRŽAJ:

1.	Uvod	1
2.	Definicija pojma turizam i kultura	3
2.1.	Pojam kultura	4
2.2.	Utjecaj turizma	5
2.2.1.	Sociokulturološki utjecaji	8
2.2.1.1.	Pozitivni sociokulturološki utjecaji	10
2.2.1.2.	Negativni sociokulturološki utjecaji	11
3.	Kraljevina Kambodža	14
3.1.	Povijesni razvoj	16
3.1.1.	Prapovijest	16
3.1.2.	Predangkor i Angkor era	17
3.1.3.	Tamno doba Kambodže	18
3.1.4.	Francuska kolonizacija	18
3.1.5.	Neovisnost i Vijetnamski rat	18
3.1.6.	Khmer Rouge ili Crveni Kmeri	19
3.1.7.	Vijetnamska okupacija i tranzicija	20
3.1.8.	Obnova monarhije	20
3.2.	Kultura i religija	21
4.0.	Ekonomska situacija	24
4.1.	Korupcija	26
4.2.	Međunarodni odnosi	26
5.0.	Kambodža i turizam	28
6.0.	Utjecaj turizma na kulturološke promjene u Kambodži	31
6.1.	Komodifikacija u turizmu	33
6.2.	Konzumerizam i komercijalizacija	34
6.3.	Trgovina ljudima i prostitucija	35
6.4.	Siročad i sirotišta	38
7.0.	Zaključak	40
	Popis literature, slika i tablica	42
	Sažetak	45
	Summary	46

1. UVOD

U globaliziranom svijetu važno je razumjeti različite kulture. Azija je u trgovini i poslovanju postala ravnopravan partner europskim i američkim zemljama, outsourcing mjesto i mjesto za ulaganje s nižim rizikom i troškovima. U poslovanju s azijskim zemljama nije dovoljno dobro poznavati poslovanje i gospodarstvo određene zemlje. Ključno može biti razumijevanje kulture, poznavanje tradicije i prilagođavanje određenim razlikama u poslovanju.

Kambodža je zemlja s visokim investicijskim mogućnostima, izvozom riže i odjeće te poslovima u turizmu, pa je zanimljiva razvijenom Zapadu. Posljednjih godina Kambodža je prosperirala kao međunarodna turistička destinacija. Činjenica da je Kambodža zemlja trećeg svijeta, odnosno zemlja u razvoju, lokalnu zajednicu čini vrlo ranjivom s obzirom na posljedice koje međunarodni turizam može stvoriti.

Međunarodni turizam utječe na društvenu zajednicu na mnoge načine, pozitivne i negativne. Siromašne zemlje, kao što je Kambodža koja je, prema podacima UN-a, 143. od 188. zemalja, izloženije su negativnim utjecajima turizma od razvijenih i uređenih zemalja. Međunarodni turizam može pridonijeti zajednici i stvoriti održivi društveni razvoj ako postoji podrška, pristup informacijama, poticaji ili propisi za turiste koje provodi zemlja s ciljem zaštite vlastite kulture i društva u cjelini. Lokalno stanovništvo je potrebno educirati jednako kao i turiste koji posjećuju tu zemlju. Osim edukacije posjetitelja, potrebno je vršiti redovite kontrole utjecaja na lokanu zajednicu i kulturno-povijesnu baštinu.

Budući da je Kambodža zemlja u razvoju, prepuštena je stihijskom razvoju turizma koji za posljedice ima sve veći jaz između bogatih i siromašnih, razvoj prostitucije i kriminala, zagađenje okoliša, iskorištavanje djece i opću devastaciju destinacije.

Tijekom protekloga desetljeća Azija je svjedočila ogromnim društvenim, kulturnim, političkim i tehnološkim promjenama. Kao i u većini zemalja u razvoju, turizam u mnogim azijskim zemljama također je zamišljen kao moćno sredstvo privlačenja željenih deviznih priljeva i lako sredstvo za jačanje nacionalnoga gospodarstva. Pozitivni učinci jesu: ulaganja, stvaranje radnih mjesta, promidžba obrtničkih djelatnosti i lokalnih artefakata, izgradnja infrastrukture i drugi. Prema tome, mjesta kulturne baštine, izvedbene umjetnosti, zanata i prirodnih resursa iskorištena su za privlačenje

turista. Ovaj pristup, ukoliko nije vođen po principu održivog razvoja, uništava kulturno nasljeđe te šteti okolišu i lokalnoj zajednici.

Predmet ovog završnog rada je pojašnjenje utjecaja turizma na kulturalne promjene u Kambodži. U prvom dijelu rada definirani su pojmovi turizma i kulture te utjecaj turizma, posebno sa sociokulturološkog aspekta. U nastavku je detaljno opisana Kraljevina Kambodža kako bi se shvatili povijesni faktori razvoja i glavni utjecaji na kulturu. U sljedećim poglavljima obrađena je glavna tema rada: turizam u Kambodži te njegov utjecaj na kulturološke promjene.

Pri pisanju rada korištene su različite znanstvene metode. Najznačajnija je deduktivna metoda jer rad polazi od općenitog razlaganja samog pojma turizam do pojašnjavanja što je turizam i kakav je njegov utjecaj na promatranu zemlju. Pored navedene, prilikom citiranja drugih autora korištena je i metoda kompilacije. Metodom analize raščlanjeni su složeni pojmovi, sudovi i zaključci na njihove jednostavnije sastavne dijelove te je zasebno proučavan svaki dio, tj. element teme rada. Prilikom spajanja pojedinih dijelova i elemenata u cjelinu, korištena je metoda sinteze. Metoda deskripcije je također primijenjena prilikom opisivanja pojedinih elemenata.

2. DEFINICIJA POJMA TURIZAM I KULTURA

Turizam zadire u gotovo sve sfere društvenog i gospodarskog razvoja, istodobno djeluje kompleksno i komplementarno te je duboko inkorporiran u tijekove svakidašnjeg života. U području turizma razvijao se, i još uvijek se razvija, multidisciplinarni korpus znanja koji objašnjava i daje smjernice za planiranje i razvoj u svim fazama i na svim razinama: lokalnoj, regionalnoj, nacionalnoj i međunarodnoj.

Definicije turizma su brojne gotovo kao i ljudi koji se njime bave. Definicija turizma koju su iznijeli Hunziker i Krapf 1942. godine, a kasnije ju je prihvatila i nadopunila Međunarodna organizacija znanstvenih stručnjaka u turizmu (Association Internationale d'Experts Scientifiques du Tourisme ili AIEST), najsveobuhvatnije definira fenomen turizma, a glasi: "Turizam je skup odnosa i pojava koje proizlaze iz putovanja i boravka posjetitelja nekog mjesta, ako se tim boravkom ne zasniva stalno prebivalište i ako s takvim boravkom nije povezana nikakva njihova gospodarska djelatnost"¹

Iz sociološke perspektive definiciju turista dao je Eric Cohen koji kaže da je turist „dobrovoljni, privremeni putnik koji putuje u očekivanju zadovoljstva koja mu mogu pružiti novosti i promjene doživljene na relativno dugom i neučestalom kružnom putovanju“.²

Iako su mnogi od nas bili „turisti“ u nekom trenutku svoga života, definiranje onoga što turizam jest, zapravo može biti teško. Turizam je aktivnost ljudi koji putuju i borave na mjestima izvan uobičajenog okruženja u slobodno vrijeme, u poslovne ili druge svrhe, ne više od jedne uzastopne godine. Turizam je dinamična i konkurentna industrija koja zahtijeva sposobnost stalnog prilagođavanja promjenjivim potrebama i željama kupaca, budući da su zadovoljstvo kupaca, sigurnost i užitak specifičan fokus turizma. Turizmu ne odgovara uobičajen način definiranja industrije pa se na njega se ne može primijeniti ono što se primjenjuje na definiranje industrijskih grana kao što su proizvodnja, šumarstvo i sl. Turizam uključuje široku paletu djelatnosti koje pružaju raznolike proizvode i usluge posjetiteljima. Međutim, isto tako uključuje i pružanje proizvoda i usluga lokalnim stanovnicima.

---

¹ Pirjevec, B., Kesar, O. (2002): Počela turizma, Mikrorad d.o.o., Zagreb, str. 5

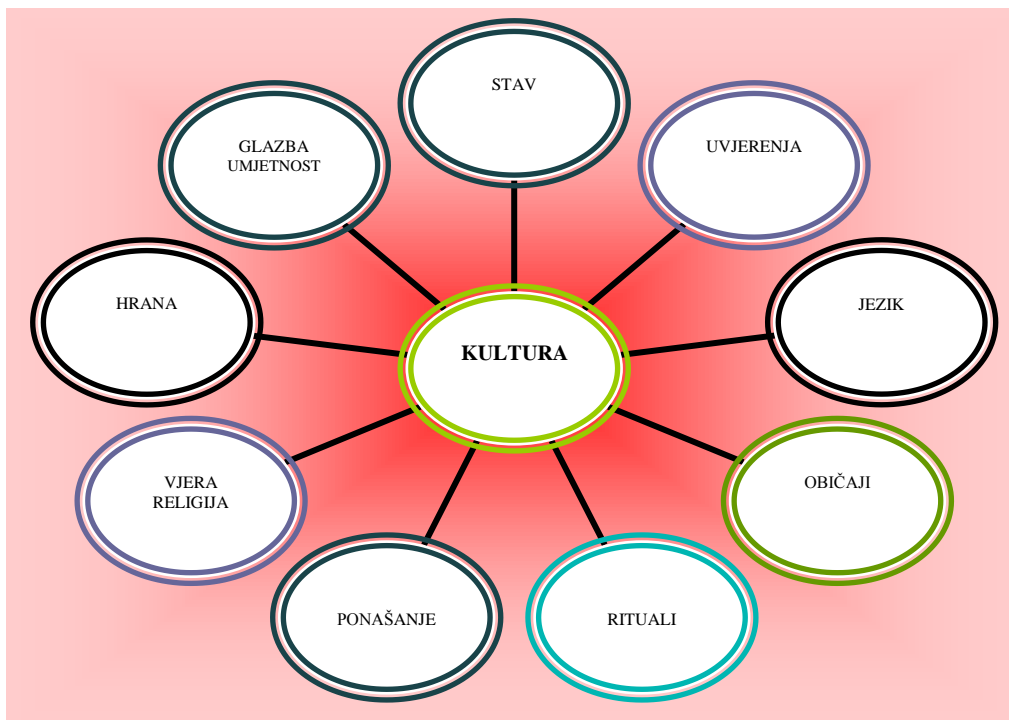
² Pirjevec, B., (1998): Ekonomska obilježja turizma, Golden marketing, Zagreb., str.19

Turizam je postao važan, čak vitalan, izvor prihoda za mnoge regije i za velik broj zemalja u svijetu. Turizam donosi velike prihode lokalnom gospodarstvu u obliku plaćanja robe i usluga koje turisti trebaju. Uslužne djelatnosti koje imaju koristi od turizma uključuju usluge prijevoza (poput zrakoplovnih tvrtki, brodova za krstarenje, vlakova i taksi prijevoza), ugostiteljske usluge (kao što su smještaj, uključujući hotele i odmarališta) i zabavne sadržaje (poput zabavnih parkova, restorana, kasina, trgovačkih centara, objekata u kojima se izvode glazbeni koncerti i kazališne predstave). Uz navedeno, koristi imaju i brojne proizvodne djelatnosti.

2.1. POJAM KULTURA

Poput turizma i pojam kulture je teško definirati, što je kamen spoticanja njezinim brojnim proučavateljima. Kultura je prisutna od početaka ljudske civilizacije, razlikuje se od osobe do osobe, od jednog do drugog grada, razlikuje se po regijama, nacijama, vremenskim epohama te se grana u nebrojene podvrste. Kultura je dinamična i kontinuirano se mijenja, što još više otežava njeno definiranje.

Slika 1. Čimbenici kulture

Izvor: <https://medium.com/abdullahi-tsanni/man-made-culture-and-culture-made-man-35b2013a7026>,
(pristupljeno 01.05.2018)

Kao što je vidljivo iz slike broj 1., kultura je sastavljena od brojnih značajki i obilježja koja se međusobno preklapaju i nadopunjuju.

Kultura je „ukupan način života ljudi nekog društva, pri čemu kultura označava način života pojedinaca u društvu ili društvenim skupinama i uključuje npr. način odijevanja, običaje (rituale) u vezi sa svadbom, obiteljski život, vrste rada, vjerske svečanosti i provođenje slobodnog vremena.“³

U kontekstu turizmu kultura obuhvaća i materijalnu kulturno-povijesnu baštinu. „...zaključili da se kulturu u kontekstu turizma može definirati kao ukupnost materijalnih (cijela turistička infrastruktura) i duhovnih (običaji, životni stil, tradicija) vrijednosti koje zajednica osjeća kao svoj jedinstveni način života.“⁴

Prilikom interakcije različitih kultura dolazi do interferencija, a razvoj tehnologije uvelike je ubrzao brojne akulturacije. Miješanje kultura je neizbježno.

2.2. UTJECAJ TURIZMA

Proučavanje učinka turizma na okoliš i zajednicu u posljednje vrijeme sve je zastupljenije. Utjecaje nije lako kategorizirati budući da imaju izravne i neizravne komponente. Također, turizam je često sezonski, a utjecaji postaju vidljivi tek protekom vremena, s različitim učincima i različitim fazama razvoja. Postoje tri glavne kategorije:

1. Utjecaji na okoliš: utjecaji koji utječu na održivost područja, vegetaciju, kakvoću zraka, vode, divljine i prirodnih fenomena.
2. Sociokulturološki utjecaji: povezani s interakcijama između naroda i kulturnog podrijetla, stavova i ponašanja te njihovih odnosa s materijalnim dobrima. Uvođenje turista na osjetljiva područja može biti štetno, može uzrokovati gubitak kulture ili alternativno, pridonijeti očuvanju kulture i kulturne lokacije kroz povećane resurse.

---

³ Dujmović, M., (2014): Kultura turizma, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Pula str.13

⁴ Ibid., str. 109

3. Ekonomski učinci: obično se smatraju pozitivnim, doprinose zapošljavanju, boljim uslugama i socijalnoj stabilnosti. Ipak, ti utjecaji mogu pridonijeti visokim troškovima života unutar zajednice, potiskivanju lokalnih poslova izvan područja i podizanju troškova za mještane.

„Važno je imati na umu da su turizam i kultura dinamični i proturječni procesi koji se kontinuirano mijenjaju.“⁵

Turizam, kao globalna pojava, često nosi ulogu glavnog krivca za brojne nedaće, međutim trebalo bi razmotriti koliko su krive državne instance, a koliko turizam kao pojava. U zemljama u kojima su u posjetu turisti se uglavnom ponašaju u skladu s lokalnim običajima, tako npr. mnogi turisti u svojim zemljama poštuju zakone, međutim kada dođu u neke druge zemlje za koje znaju da nisu uređene i u kojima je zakon često samo mrtvo slovo na papiru, asimiliraju se s lokalnom zajednicom te poprimaju njihove običaje.

Singapur je primjer vrlo strogih, čak i apsurdnih zakona. U Singapuru će rijetko tko baciti opušak ili papirić na zemlju, paliti vatru ili pušiti cigarete na mjestima na kojima je to zabranjeno. Ovaj primjer ukazuje na činjenicu da je država ta koja uređuje i provodi zakone. Glavnina turista se ponaša u skladu s onime što turistička politika neke zemlje dozvoljava, a one koji te zakone ne poštuju, treba kazniti.

U moderno doba turizam cvjeta u mnogim nerazvijenim ili zemljama u razvoju. Negativni utjecaji turizma vidljivi u tim zemljama zapravo su propusti državnih organa na svim razinama.

Slika 2. Kazne/globe u Singapuru

Izvor: <https://banknxt.com/54950/rules-regulationsprinciples/6a01053620481c970b01b7c7f72d6e970b-450wi/>
(pristupljeno 5.5.2018)

⁵ Dujmović M. (2014): Kultura turizma, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Pula str. 12

Tablica 1. Tipični negativni učinci razvoja turizma

Ekonomski učinci	Prostorni učinci	Sociokulturološki učinci
Prevelika ekonomska ovisnost o turizmu	Uništavanje vegetacije	Konflikti i nesporazumi između pojedinih kultura
Turizam pod kontrolom velikog broja stranih rukovodilaca i investitora	Ekološki poremećaj Zagađenje vode Zagađenje zraka Arhitektonsko zagađenje	Osjećaj eksploatacije i podređenosti lokalnog stanovništva. Prostorna prenapučenost i stvaranje turističkih enklava
Turizam kao novi oblik imperijalizma	Problemi odlaganja smeća	Socijalni problemi
Preveliki naglasak na turizmu na štetu drugih industrija	Oštećenja arheoloških i povijesnih lokacija	Lokalno stanovništvo koje imitira ponašanje turista (tzv. demonstracijski učinak)
Stvaranje nestabilnih i neadekvatnih uvjeta zaposlenja za lokalno stanovništvo	Prenatranost Problemi korištenja zemljišta	Eventualna erozija društvene strukture Pretjerana komercijalizacija kulture i gubitak autentičnosti

Izvor: Smith et al. (2010), Key Concepts in Tourist Studies, London: Sage. str. 124.

Tablica 2. Tipični pozitivni učinci razvoja turizma

Ekonomski učinci	Prostorni učinci	Sociokulturološki učinci
Otvaranje radnih mjesta	Očuvanje prirodnih područja	Stimulacija za očuvanje kulturnog naslijeđa
Koristi od strane valute	Očuvanje povijesnih i kulturnih lokaliteta	Revitalizacija tradicije i običaja
Poboljšani uvjeti života	Inicijativa za čišćenje lokalnog područja	Razvoj kulturnih sadržaja
Ekspanzija ostalih ekonomskih sektora	Poboljšanje lokalne infrastrukture Povećanje lokalne svijesti o ekološkim problemima	Osjećaj ponosa prema vlastitoj kulturi Mogućnosti za emancipaciju žena

Izvor: Smith et al. (2010), Key Concepts in Tourist Studies, London: Sage. str. 126.

Kao što je vidljivo iz tablica, negativni učinci su dramatičniji i brojniji, osim toga pozitivne je učinke moguće postići i na druge načine koji bi bili manje pogubni za zajednicu.

2.2.1. SOCIOKULTUROLOŠKI UTJECAJI

Turizam je glavni pokretač valorizacije kulture i kulturne baštine. Međutim, neizbježne su sociokulturološke promjene, kako za destinaciju i lokalno stanovništvo, tako i za posjetitelja destinacije koji doživljava, kulturu te kulturna dobra usvaja ili kupuje te nosi u svoju zemlju.

„Sa sociokulturološkog stajališta turizam je percipiran kao jedan od mnogobrojnih čimbenika kulturnih promjena u receptivnim društvima.“⁶ Ugodan aspekt turizma je traženje autentičnosti, želja za doživljavanjem drugačijeg kulturnog okruženja od uobičajenog. Iako turizam pruža mogućnosti za razumijevanje i obrazovanje, postoje ozbiljni utjecaji koji umanjuju taj rezultat. Postoje tri najznačajnija učinka na lokalnoj razini: robna razmjena kulture, demonstracijski učinak i akulturacija.

„Iako ekonomska i politička ovisnost, u pravilu, prethode kulturnoj ovisnosti, drži se da je kulturna ovisnost najsloženiji oblik podložnosti lokalnog stanovništva vanjskim utjecajima jer ova, putem interiorizacije vanjskih vrijednosti, obrazaca i normi ponašanja, prodire u najdublje slojeve svijesti i intimu stanovnika lokalne zajednice.“⁷

Razvojem turizma robna razmjena postaje neizbježna. Pozitivan učinak je stvaranje poslova i radnih mjesta za lokalne obrtnike koji mogu prodati svoje proizvode turistima, međutim to istovremeno znači da je došlo do komercijalizacije turizma.

„Želja za prenošenjem djelića godišnjeg odmora u svakodnevni život po povratku iz destinacije često rezultira time da turist kupuje lokalne proizvode.“⁸

Seoski turizam se vidi kao "lijek" za siromaštvo i vodi poboljšanju prijevoza i razvoja telekomunikacija na nekom području. Za turiste, robna razmjena stvara interes za

---

⁶ Dujmović M. (2014): Kultura turizma, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Pula str. 51

⁷ Ibid., str. 14

⁸ Jelinčić D.A. (2010): Kultura u izlogu, Meandarmedia, Zagreb, str. 41

tradicionalne umjetničke i društvene prakse. Međutim, kritičari robne razmjene vjeruju da turisti nisu zainteresirani za kulturna uvjerenja i tradicije lokalnog stanovništva, već su opsjednuti vlastitim. Argument da unovčavanjem kulturnih artefakata lokalni stanovnici gube vrijednost svoje kulture, također postoji. Osim toga, činjenica je da brojni izleti s ciljem upoznavanja posjetitelja s kulturom i tradicijom lokalne zajednice, nisu autentični, što je pokazatelj komodifikacije kulture. Ekonomisti tvrde da se kultura može iskoristiti kao i svaki drugi prirodni resurs, pri čemu ga je važno zaštititi kako ne bi došlo do degradacije te ostalih negativnih posljedica neadekvatnog korištenja resursa. Istraživači razmatraju utjecaj turista na kulturu i mnogi od njih tvrde da kontakti sa zapadom dovode do uništavanja predturističkih kultura.

„Kultura izravno utječe na turizam, a turizam sve više utječe na kulturu koja postaje važan motiv turističkih putovanja.“⁹

Kada su istraživani društveni utjecaji turizma na lokalne zajednice, utvrđen je demonstracijski učinak, tj. pojava da lokalni stanovnici kopiraju obrasce ponašanja turista. Postoji niz društvenih, ekonomskih i bihevioralnih razloga zbog kojih dolazi do toga efekta. Jedan od ekonomskih i socijalnih razloga jest da lokalni stanovnici kopiraju obrasce potrošnje onih koji su na višoj društvenoj razini kako bi poboljšali svoj društveni status. Turizam je također optužen da utječe na socijalno ponašanje mlađih članova lokalne zajednice koji mogu oponašati postupke turista, što utječe na tradicionalne vrijednosne sustave.

Postoje brojne kritike o demonstracijskom učinku u turizmu. Prvo, turizam se promatra kao samo jedan aspekt promjena u društvu. Lokalno stanovništvo primjere stranih stilova života i potrošnje može vidjeti u oglasima, časopisima, televiziji i filmovima, stoga turizam nije jedini koji vrši utjecaj na lokalnu kulturu. Osim toga, demonstracijski učinak podrazumijeva da je kultura "slaba" i treba biti zaštićena vanjskim utjecajima. U mnogim slučajevima demonstracijski učinak smatra se negativnom posljedicom, ali "sve su kulture u kontinuiranom procesu promjene" pa se turizam ne smije smatrati destruktivnim. Također, postoje argumenti da demonstracijski učinak ima i suprotno djelovanje, tj. da lokalna kultura može utjecati na turiste te će turisti oponašati obrasce ponašanja lokalnoga stanovništva.

„Nemoguće je, međutim, izolirati kulturu od kontakta s turistima jer ju oni, često i nenamjerno, percipiraju. Primjerice, oni u svakodnevnoj interakciji s lokalnim

---

⁹ Dujmović M. (2014): Kultura turizma, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Pula str. 108

stanovništvom uče o lokalnim običajima, gastronomiji te o materijalnoj i duhovnoj kulturi općenito.“¹⁰

Sudjelovanje zajednice odnosi se na suradnju između članova zajednice u svrhu postizanja zajedničkih ciljeva, poboljšanja lokalne zajednice i ostvarivanja individualnih koristi. Sudjelovanje jača zajednicu i pomaže stvoriti osjećaj pripadnosti, povjerenja i vjerodostojnosti među članovima. Uključivanjem članova lokalne zajednice, turizam može postati autentičniji. Zajednica i turisti imaju koristi od sudjelovanja zajednice jer na taj način dolazi do učvršćivanja njihovog poštovanja tradicionalnog načina života i vrijednosti odredišne zajednice. Neki će istraživači tvrditi da se neki od negativnih utjecaja turizma mogu izbjeći, a pozitivni učinci maksimalizirati kroz sudjelovanje zajednice u procesu planiranja. Rješenje je uvelike u edukaciji lokalnog stanovništva.

Osim demonstracijskog učinka, u interakciji kultura česta pojava je i akulturacija. Akulturacija je proces modificiranja postojeće kulture pod utjecajem dominantnijih kultura. Za turizam je tipično da je odredišna zajednica akulturirana te doživljava dramatične pomake u društvenoj strukturi i svjetonazoru. Akulturacija se često promatra kao način modernizacije zajednice te postoji mnogo suprotstavljenih pogleda na koncept modernizacije. Jedan od argumenata protiv modernizacije jest pridonosenje "homogenizaciji kulturnih razlika i nestajanju tradicionalnih društava". To znači da će zajednice oglašavati svoju modernost kako bi privukle turiste i zanemariti svoje tradicionalne običaje i vrijednosti. S druge strane, drugi tvrde da će upravo akulturacija i modernizacija tradicionalnim zajednicama pomoći u njihovoj prilagodbi modernom svijetu.

2.2.1.1. POZITIVNI SOCIOKULTUROLOŠKI UTJECAJI

Turizam rezultira i nizom pogodnosti za destinaciju. To uključuje ekonomske koristi kao što su mogućnost povećane trgovine i proizvodnje za lokalne tvrtke, gospodarski i infrastrukturni razvoj lokalne zajednice itd. Osim toga, turizam također donosi mogućnost zapošljavanja, unapređuje gospodarstvo regije i stvara prihod lokalnoj zajednici. Turisti također koriste javne usluge, stvaraju sredstva kojima se financiraju

---

¹⁰ Jelinčić D.A. (2010): Kultura u izlogu, Meandarmedia, Zagreb, str. 41

javne službe kao što su zdravstvo, policija i vatrogastvo te utječu na povećanje potražnje za javnim prijevozom. Prihodi iz turizma omogućavaju održavanje javnih površina i njihovih sadržaja, kao što su npr. parkovi i klupe, čime se poboljšava ukupan estetski dojam destinacije. Na društvenoj razini, turizam vodi interkulturalnoj interakciji.

„Interkulturalna interakcija ovisi o stupnju njegove interkulturalnosti, koja je određena stupnjem kulturnih razlika između sudionika.“¹¹

Turisti često angažiraju mještane za razne vrste obilazaka destinacije. Turizam također može utjecati na razvoj ponosa kod mještana i osvješćivanje nacionalnog identiteta. Porast broja dolazaka dovodi do osmišljavanja i otvaranja prostora koje će posjećivati i mještani i turisti te će se susretati, družiti, komunicirati i izmjenjivati iskustva. Takvi zabavni i rekreacijski sadržaji stvorit će više mogućnosti međusobnog povezivanja. Turizam može biti koristan domaćinu omogućuje stjecanje financijskih sredstava i poticaj je za očuvanje lokalne kulturne i povijesne baštine. Time se potiče zanimanje za lokalne obrte, tradicionalne aktivnosti, pjesme, ples i usmenu predaju.

„Turizam baštine važan je iz nekoliko razloga: ima pozitivan gospodarski i društveni učinak, gradi i naglašava identitet, pomaže očuvanju kulturalne baštine, pri čemu kultura služi kao instrument harmonizacije i razumijevanja među ljudima, pruža potporu kulturi i pomaže obnovi turizma. Pritom, u kontekstu održivog razvoja, treba voditi računa o brojnim elementima kao što su konzervacija kulturnih resursa, autentično iskustvo posjetitelja te stimulacija prihoda od kulturnih dobara.“¹²

Putovanja, odnosno interakcija među kulturama, omogućavaju bolje razumijevanje domicilnih kultura i običaja. U brojnim slučajevima upravo su posjetitelji pokretači humanitarnih akcija i osnivači dobrotvornih organizacija.

2.2.1.2. NEGATIVNI SOCIOKULTUROLOŠKI UTJECAJI

Uz pozitivne, mogući su i negativni učinci kulturnih interakcija. Lokalne zajednice moraju biti u stanju financirati turističke zahtjeve, što dovodi do povećanja poreza. U turističkim odredištima povećava se ukupna cijena življenja jer rastu cijene namirnica, odjeće, najamnina kao i nekretnina. Interes stranaca za nekretnine izravno utječe na

---

¹¹ Resinger, Y.(2009): International tourism: Cultures and behavior, Elsevier LTD, Oxford UK, str.222

¹² Jelinčić D.A. (2010): Kultura u izlogu, Meandarmedia, Zagreb, str. 39

porast cijene, što smanjuje kupovnu moć domicilnog stanovništva. Za planiranje ukupne ponude, a naročito smještajnih kapaciteta, poželjno je da je broj turista ujednačen. Ako je interes turista veći od kapaciteta, pristup željenoj destinaciji može im biti uskraćen.

U druge negativne sociokulturološke utjecaje ubrajaju su razlike u društvenim i moralnim vrijednostima između domaćina i turista. Osim utjecaja na odnos turista i lokalnog stanovništva, ove razlike mogu izazvati napetosti među lokalnim stanovništvom te pojačati generacijske razlike.

„Veoma je važno da lokalno stanovništvo sazna što više o kulturi turista.

Kulturno razumijevanje turista pomaže mještanima da odgovore na kulturno utvrđene potrebe turista.“¹³

Turizam utječe na porast delinkventnog ponašanja u lokalnim zajednicama. S porastom broja turista povećava se broj prekršaja i kriminalnih djela. Prekršaji su obično: remećenje javnog reda i mira, konzumacija alkohola, droga i ostalih nedopuštenih sredstava, a kockanje i prostitucija u porastu su pod utjecajem turista koji traže provod. Višestruko povećanje broja stanovnika utječe na intenziviranje prometa i stvaranje prometnih gužvi, nedostatak parkirnih mjesta te povećan broj prometnih nesreća. Dok turisti uživaju u destinaciji i plaćaju obrok, smještaj ili uslugu iznosima koji su lokalnom stanovništvu tjedna, mjesečna ili godišnja plaća, dolazi do osjećaja manje vrijednosti i razvoja svijesti o nepravdi i podčinjenosti što može dovesti do buntovništva i nasilja.

„Adekvatno i pravovremeno planiranje razvoja turizma na lokalnoj razini, koje je često nedovoljno zastupljeno i zanemareno na uštrb regionalnog i nacionalnog planiranja, pridonosi kvalitetnijem razvoju turizma i izbjegavanju posljedica u lokalnoj zajednici. Takvo planiranje na lokalnoj razini obuhvaća brigu za prostorno, privredno i sociokulturološko planiranje i organiziranje elemenata ponude na način da njihov razvoj bude kompatibilan s ostalim aktivnostima i brigu za postizanjem održivog razvoja, kako na lokalnoj razini tako i u širem okruženju....Tamo gdje razvoj i planiranje nisu u skladu s lokalnim željama i mogućnostima, otpor i neprijateljstvo mogu uništiti ukupni proces turističkog razvoja neke destinacije.“¹⁴

---

¹³ Resinger, Y.(2009): International tourism: Cultures and behavior, Elsevier LTD, Oxford UK, str.286

¹⁴ Dujmović M. (2014): Kultura turizma, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Pula str.212

Rješenja postoje, ali zahtijevaju planiranje i rad svih čimbenika i sudionika destinacije. Nažalost, praksa je češće suprotna, naročito u zemljama u razvoju. Adekvatna edukacija lokalnog stanovništva i svih turističkih sektora, kao i edukacija posjetitelja, jedini je način otklanjanja negativnih posljedica koje turizam ima, kako za emitivne, tako i za receptivne zemlje te njihovo stanovništvo.

3. KRALJEVINA KAMBODŽA

Slika 3. Angkor Wat

Izvor: iz vlastite zbirke fotografija 2013.

Kraljevina Kambodža (kasnije u tekstu konvencionalni kraći pojam: "Kambodža") geografski pripada jugoistočnoj Aziji, a smještena je između Tajlanda, Laosa i Vijetnama te graniči s Tajlandskim zaljevom.

Ukupna površina Kambodže je 181.040 km², odnosno tri puta je veća od Republike Hrvatske. Najdužu granicu ima s Vijetnamom (1228 km), a slijede granice s Tajlandom (803 km) i Laosom (541 km). Kambodža ima obalu dugu 430 km. Glavni grad Kambodže je Phnom Penh, smješten na jugozapadu zemlje, na obalama rijeka Mekong, Tonle Sap i Bassac. To su tri najveće i najvažnije rijeke kojima se odvija riječni promet.

Slika 4. Zemljopisna karta Kambodže

Izvor: <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/cb.html> (pristupljeno 25.06.2018.)

Kambodža je administrativno podijeljena na 23 provincije i jednu općinu. Reljef je uglavnom nizinski s ravninama, osim na sjeveru i jugozapadu gdje su smještene planine, ali ne više od 1.813 m nadmorske visine. Zemljište je bogato prirodnim resursima: naftom, plinom, drvom, željeznom rudom, manganom i fosfatima. Potencijal za razvoj poljoprivrede iskorišten je samo 31,47 %. Razvoj poljoprivrede sprječavaju mine kojima je pokriven velik dio zemlje. Kambodža je smještena između 10. i 13. stupnja sjeverno od ekvatora, što je tropska zona. To znači da ima dvije glavne sezone. Sezona monsuna traje od svibnja do studenog, a suha sezona traje od prosinca do travnja. Temperatura je tijekom cijele godine između 22 i 35 stupnjeva Celzijevih. Neke prirodne opasnosti, kao što su monsunske kiše, poplave i povremene suše, predstavljaju prijetnju Kambodži i obično se događaju u sezoni monsuna. S klimom je povezan životinjski svijet koji uključuje životinje poput majmuna, tigrova, slonova, leoparda i krokodila.

Kambodža ima 16.284,493 milijuna stanovnika¹⁵. Stanovnici su najvećim dijelom Kmeri (Khmeri; 96,1%), zatim Čami (Chami 1,1%, uglavnom muslimani), Lao (0,8%), Vijetnamci (0,4%), Kinezi (0,2%) i dr. (1,4%). Glavna je vjeroispovijest budizam

¹⁵ <http://www.worldometers.info/world-population/cambodia-population/> (pristupljeno 28.08.2018.)

(škola *theravāda*; 97,0% stanovništva), slijedi islam (2,0%, muslimani suniti), tradicionalna vjerovanja (0,6%) i kršćanstvo (0,4%).¹⁶

Prosječna dob stanovnika je 24,3 godine, što je čini izrazito mladom populacijom (prosječna dob stanovnika Hrvatske je 42,9 godina).

3.1. POVIJESNI RAZVOJ

Kambodža je zemlja s izrazito bogatom i surovom prošlošću. Nekadašnje moćno carstvo osebujne kulture krajem prošlog stoljeća je dovedeno do propasti.

3.1.1. PRAPOVIJEST

Rijetki dokazi upućuju na pleistocensku ljudsku prisutnost na području današnje Kambodže. Neki arheološki dokazi pokazuju da su zajednice lovaca i sakupljača naseljavale ovo područje tijekom holocena. Najstarijim arheološkim nalazištem smatra se špilja L'aang Spean u provinciji Battambang. Iskopavanja u donjim slojevima rezultirala su nizom pronalazaka iz perioda oko 6000 godina prije Krista. Gornji slojevi na istom mjestu dali su dokaze o prelasku na neolitik, koji su sadržavali najstariju keramiku pronađenu u Kambodži.

Najzanimljiviji prapovijesni dokazi u Kambodži otkriveni su polovicom 20. stoljeća. To su razni "kružni zemljani radovi"¹⁷ u crvenim tlima u blizini Memota i u susjednoj regiji Vijetnama. Njihova funkcija i starost još uvijek su predmetom rasprave, ali neki od njih vjerojatno datiraju iz 2. tisućljeća prije Krista. Ostala prapovijesna nalazišta s neizvjesnim datumom su: Samrong Sen (nedaleko od drevnog glavnog grada Oudonga) i Phum Snay na kojem je otkriven 21 grob sa željeznim oružjem. Prapovijesni artefakti često se nalaze tijekom rudarskih aktivnosti u Ratanakiri.

U Kambodži su pronađena naselja iz željeznog doba ispod Bakseija Chamkronga i drugih angkorijanskih hramova, dok su kružni zemljani radovi pronađeni ispod Lovee,

---

¹⁶ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/cb.html> (pristupljeno 27.06. 2017.)

¹⁷ http://www.memotcentre.org/Earthwork_is.html(pristupljeno 15.05.2018)

nekoliko kilometara sjeverozapadno od Angkora. Između artefakata iz željeznog doba važan pronalazak predstavljaju različite vrste staklenih kuglica, koje pokazuju da su postojale dvije glavne trgovinske mreže odvojene vremenom i prostorom.

3.1.2. PREDANGKOR I ANGKOR ERA

Tijekom 3., 4. i 5. stoljeća na području današnje Kambodže i jugozapadnog Vijetnama postojale su indijanizirane države Funan i Chenla. Tijekom 2000 godina zemlje na području današnje Kambodže apsorbiraju utjecaje iz Indije prenoseći ih na druge civilizacije jugoistočne Azije, današnji Tajland i Laos. Vjeruje se da je na teritoriju Funana nalazila luka aleksandrijskom geografu Klaudiju Ptolomeju poznata kao "Kattigaru".

Nakon pada Funanovog carstva, od 6. do 9. stoljeća moćno je Kraljevstvo Chanla koje je započelo dolaskom Kmera na područje rijeke Mekong. Na Tonle Sapu su osnovali svoj prvi samostalni grad.

Treće carstvo, koje datira iz 11. stoljeća, je Kmersko Carstvo. Ono je generator većine današnjih turističkih posjeta te značajan doprinos državnom gospodarstvu.¹⁸

Kmersko carstvo je cijeloj jugoistočnoj Aziji donijelo zlatno doba. Glavni grad Angkor Wat danas je glavna turistička atrakcija. Između 9. i 13. stoljeća Kampuchea ili Kambodža je dobila svoje sadašnje ime, a Kmeri su postigli zenit političke moći, što se očitovalo u nezaustavljivim osvajanjima susjednih zemalja.¹⁹ Tijekom 12. stoljeća Kmersko Carstvo bilo je najveće carstvo jugoistočne Azije, a značajna sila u regiji je ostalo sve do propasti u 15. stoljeću.

3.1.3. MRAČNO DOBA KAMBODŽE

Nakon dugog niza ratova sa susjednim kraljevstvima, Angkor je okupiralo Kraljevstvo Ayutthaya i grad je 1432. godine napušten. Tako započinje razdoblje ekonomske, društvene i kulturne stagnacije. Glavni je grad premješten u Longvek odakle je Kraljevstvo tražilo povratak svoje slave putem pomorske trgovine.

---

¹⁸ <http://www.holiday-in-angkor-wat.com> (pristupljeno 01.06.2018.)

¹⁹ http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Khmer_Empire (pristupljeno 02.06.2018)

U europskim dokumentima Kambodža se prvi puta spominje 1511. godine. Portugalski putnici opisali su grad kao mjesto bogatstva i vanjske trgovine. To je bio kratkotrajan pokušaj budući da su ratovi rezultirali gubitkom teritorija, a Longvek je 1594. osvojio i uništio kralj Naresuan Veliki Ayutthaya.

1618. godine uspostavljen je novi glavni grad Kmera na Oudongu, južno od Longveka. U devetnaestom stoljeću za kontrolu nad Kambodžom bore se Siam (današnji Tajland)²⁰ i Vijetnam. Kmeri se bune protiv Vijetnamaca i pozivaju Siam u pomoć, što rezultira Siamsko-vijetnamskim ratom (1841. - 1845.).

3.1.4. FRANCUSKA KOLONIZACIJA

Godine 1863. kralj Norodom, koji je bio postavljen od strane Siama, tražio je zaštitu od francuske vladavine. Siamski kralj 1867. potpisao je sporazum s Francuskom, odričući se većeg djela Kambodže u zamjenu za kontrolu nad pokrajina Battambang i Siem Reap, koje su službeno postale dio Siama. Provincije su predane graničnim ugovorom između Francuske i Siama 1907. godine. Kambodža je postala protektorat²¹ Francuske. Od 1867. do 1953. godine bila je sastavni dio kolonije francuske Indokine, a od 1941. do 1945. pod japanskom akupacijom.

Između 1874. i 1962. ukupna populacija povećala se s oko 946 000 na 5,7 milijuna. 9. studenog 1953. godine Kambodža je stekla neovisnost od Francuske.

3.1.5. NEOVISNOST I VIJETNAMSKI RAT

Kambodža je postala ustavna monarhija pod kraljem Norodom Sihanoukom. Kada je francuska Indokina²² dobila neovisnost, Kambodža je izgubila nadu da će ponovno uspostaviti kontrolu nad deltom Mekonga koja je dodijeljena Vijetnamu.

---

²⁰ Siam je primenovan u Tajland 1939. godine posredstvom vojnog diktatora Plaeka

²¹ **protektorat** (prema kasnolat. *protector*: zaštitnik), u međunar. pravu, odnos ovisnosti slabije države o jačoj koji se sadržajem razlikuje od slučaja do slučaja. Nastaje u pravilu međunar. ugovorom dviju država (štićenice i zaštitnice) kojim se uređuju konkretna prava i obveze u tom odnosu. Država zaštitnica stječe obvezu zaštite države štice u međunar. odnosima, a zauzvrat dobiva pravo izravno ili neizravno utjecati na njezine vanj. poslove (sklapanje međunar. ugovora, pravo poslanstva i dr.). Za trajanja protektorata država štice ostaje međunarodnopravnim subjektom, ali s ograničenom poslovnom sposobnošću

²² Francuska Indokina (francuski *Indochine française; Đông Dương thuộc Pháp*) bilo je do 1954. ime francuske kolonije u Indokini, na području današnjih Laosa, Kambodže i Vijetnama.

Kako je Vijetnamski rat²³ napredovao, Sihanouk je usvojio službenu politiku neutralnosti u Hladnom ratu. Dopustio je vijetnamskim komunistima da koriste Kambodžu kao utočište i put opskrbe za svoje oružje i druge pomoći oružanim snagama u Južnom Vijetnamu. Mnogih stanovnici Kambodže ovu politiku percipiraju kao ponižavajuću.

Sihanouk je zbačen s vlasti 1970. nakon čega je stvorena Kmerska Republika koja je trajala do 1975. U godinama koje su uslijedile počinjeni su neki od najvećih zločina u povijesti čovječanstva.

3.1.6. KHMER ROUGE ILI CRVENI KMERI

Posljedica građanskog rata bilo je naseljavanje gradova: više od dva milijuna izbjeglica iz bombardiranog ruralnog područja živjelo je u gradovima, gladujući i umirući od bolesti i neadekvatnih uvjeta života. Komunistička partija Kampuchea (CPK), poznatija kao Khmer Rouge (Crveni Kmeri), nekad gerilski pokret na čelu sa Salothom Sarom, poznatim kao Pol Pot, 1975. započela je brutalan komunistički režim pod nazivom Demokratska Kampučija. Više od dva milijuna ljudi bilo je protjerano iz gradova u područja prepuna mina koje su ostale nakon građanskog rata. Slani su u ruralna područja kako bi obavljali kolektivizirani poljoprivredni rad. Očekivalo se da će proizvesti tri tone riže po hektaru zemlje, što je značilo cjelogodišnji rad po 12 sati dnevno.

„Khmer Rouge (...) htjeli su transformirati Kambodžu u ruralno, besklasno društvo u kojem nema bogatih ljudi, ni siromašnih ljudi, niti eksploatacije. Da bi to postigli, ukinuli su novac, slobodu tržišta, normalno školovanje, privatnu imovinu, strane stilove odijevanja, vjerske prakse i tradicionalnu khmersku kulturu. Javne škole, pagode, džamije, crkve, sveučilišta, trgovine i vladine zgrade su zatvorene ili pretvorene u zatvore, staje, preodgojne kampove i žitnice. Nije bilo javnog ili privatnog prijevoza, privatnog vlasništva i nerevolucionarnih zabava. Slobodne

---

²³ Vijetnamski rat; također poznat i pod nazivom Drugi indokineski rat, a u Vijetnamu poznat pod nazivima Rat za otpor protiv Amerike ili jednostavnije Američki rat, bio je oružani sukob u eri tzv. hladnoga rata koji se odvijao na prostorima država Vijetnama, Laosa i Kambodže u razdoblju od 1. studenog 1955. pa sve do pada Sajgona 30. travnja 1975. godine.

aktivnosti bile su strogo ograničene. Ljudi širom zemlje, uključujući vođe CPK, morali su nositi crnu odjeću, što je bila njihova tradicionalna revolucionarna odjeća.²⁴

Prema podacima UNICEF-a ubijeno je oko 2 milijuna ljudi.

1977. sukobi između Kambodže i Vijetnama označili su početak kraja Crvenih Kmera i njihovog režima, koji je u potpunosti prestao postojati tek 1999. kada su svi njezini vođe uhićeni ili umrli.

3.1.7. VIJETNAMSKA OKUPACIJA I TRANZICIJA

Krajem 1977. došlo je do sukoba između Kambodže i Vijetnama. Phnom Penh je okupiran u siječnju 1979., nakon čega čelnici Crvenih Kmera bježe na zapad. Uz potporu Tajlanda i Kine, na području Tajlanda ponovo se okupljaju kao pokret otpora te su nedugo zatim priznati od strane UN-a. Od 1979. do 1990. glase za jedine legitimne predstavnike Kambodže.

Crveni Kmeri 1982. godine formiraju koaliciju s princem Sihanoukom, koji je nakon Kambodžanskog građanskog rata bio prognan u Kinu, a nekomunistički vođa Son Sann stvorio je koalicijsku vladu. Vijetnamske su vlasti u Phnom Penhu pomogle stvoriti novu vladu - Narodnu Republiku Kampucheu – pod vodstvom Henga Samrina.

3.1.8. OBNOVA MONARHIJE

Godine 1993. Norodom Sihanouk opet je proglašen kraljem Kambodže, ali sva vlast je bila u rukama vlade koja je osnovana nakon izbora sponzoriranih UNTAC-om.²⁵ Krajem 20. i početkom 21. stoljeća postupno dolazi do političke stabilnosti kroz višestranačku demokraciju pod ustavnom monarhijom.

---

²⁴ <http://www.cambodiatribunal.org/history/cambodian-history/khmer-rouge-history> (pristupljeno 13.06.2018)

²⁵ Osnovan pod pokroviteljstvom UN-a kako bi se osigurala provedba Sporazuma o sveobuhvatnom političkom rješavanju sukoba u Kambodži.

3.2. KULTURA I RELIGIJA

Kambodžanska kultura je rezultat duge i izrazito teške povijesti. Vjeruje se da je indijska kultura, koja je u jugoistočnu Aziju došla s pomorskom trgovinom u 1. stoljeću poslije Krista, imala vjerski, kulturni, umjetnički i lingvistički utjecaj na Kambodžu. Mješavina indijske kulture i postojeće kmerske kulture postala je kolijevka današnje kulture i religije.

Najprepoznatljiviji odjevni predmet je "krama", pamučni šal koji u cijeloj jugoistočnoj Aziji ima samo kmerska kultura. „Šampa“ je tradicionalni kambodžanski pozdrav ili način iskazivanja poštovanja prema drugima.

Slika 5. Krama – tradicionalan šal u Kambodži

Izvor: <https://www.vietvisiontravel.com/post/cambodian-traditional-dress-costume> (pristupljeno 22.6.2018.)

Društvena struktura temelji se na hijerarhiji, stoga stariji uživa više poštovanja od mlađega. Na smrt se ne gleda s golemom tugom, nego kao na kraj jednog života i početak drugog. 95 posto ljudi su theravada budisti. Theravada budizam postoji u Kambodži najmanje od 5. stoljeća, a državna je religija još od 13. stoljeća. Osim theravada budizma, kambodžanskoj kulturi doprinose različiti čimbenici uključujući hinduizam, francuski kolonijalizam, angkorijsku kulturu i modernu globalizaciju. Kmerska kultura, razvijena i širena od strane Kmerskog Carstva, ima prepoznatljive stilove plesa, arhitekture i skulpture, koji su kroz povijest dolazili u doticaj sa susjednim Laosom i Tajlandom. Kambodžanska kultura ne uključuje samo kulturu nizinske etničke većine, već i 20 kulturno različitih brdskih plemena, poznatih pod

nazivom Khmer Loeu. Za promicanje i razvoj kambodžanske kulture odgovorno je kambodžansko Ministarstvo kulture i likovnih umjetnosti.

Angkor Wat (Angkor znači "grad" i Wat "hram") je najbolje sačuvan primjer kmerske arhitekture iz angkorskoga doba, zajedno sa stotinama drugih hramova koji su otkriveni u regiji.

Slika 6. Ta Prohm hram

Izvor: iz vlastite zbirke fotografija 2013.

Slika 7. Angkor Tom

Izvor: iz vlastite zbirke fotografija 2013.

Angkor je bio središte Kambodže u vrijeme Kmerskog Carstva (9. - 15. st.). Danas je sinonim za preko 1000 ruševina hramova koje su ujedno i najveća turistička atrakcija tog djela svijeta. Godine 2007. međunarodni tim istraživača koji koriste satelitske fotografije i druge moderne tehnike došao je do saznanje da je Angkor bio najveći predindustrijski grad na svijetu te je mogao podržati stanovništvo do milijun stanovnika. Njegovu zaštitu i očuvanje je od početka devedesetih godina financiralo preko dvadeset zemalja uloživši milijune dolara. U nešto više od desetljeća Angkor je zabilježio 10.000% porast u međunarodnim turističkim dolascima.

Prema posljednjim podacima, komplekse hramova godišnje posjeti preko 2 milijuna posjetitelja. Nekontroliran broj posjetitelja može ubrzati propadanje, iako je hramovima jedan od najvećih neprijatelja priroda. Budući da su hramovi najveći spomenici kmerske kulture, zaštita Angkora od svjetske je važnosti.

„Prirodni pritisci najčešće se očituju na lokalitetima koji su dugo zanemarivani, pa priroda na njima učini svoje. Tako se događa da korijenje drveća obavije temelje građevine i vremenom je uništi. Opasnost od uklanjanja korijena često je veća nego opasnost od samih prirodnih pritisaka, pa se konzervaciji i ne pristupa.“²⁶

---

²⁶ Jelinčić D.A. (2010): Kultura u izlogu, Meandarmedia, Zagreb, str. 59

4. EKONOMSKA SITUACIJA

Usprkos dvama desetljećima ekonomskog rasta, Kambodža je zadržala niži srednji status kao što pokazuje podatak iz 2015. kada je imala 1 070 \$ bruto nacionalnog dohotka. Rastom od prosječno 7,6 % godišnje u periodu od 1994. do 2015. osigurala je 6. mjesto na svijetu, čime je u samom vrhu svjetskih zemalja s najvećim gospodarskim rastom (u Hrvatskoj je ekonomski rast u 2017. bio 2,8%).

Stopa siromaštva idalje je u padu. 2007. godine je iznosila 47,8%, 2016. godine 13,5%. Iako je stopa siromaštva u padu, mnogi koji su prešli prag siromaštva idalje se nalaze na samom njegovom rubu.

„Kambodža je idalje jedna od najsiromašnijih zemalja u Aziji, a dugoročni ekonomski razvoj idalje je zastrašujući izazov koji je zaustavljen endemičnom korupcijom, ograničenim ljudskim resursima, nejednakostima po pitanju prihoda i lošim izgledima za posao. Prema azijskoj banci za razvoj (ADB), postotak stanovništva koji živi u siromaštvu pao je na 13,5% u 2016. godini. Više od 50% stanovništva je mlađe od 25 godina. Stanovništvo nema obrazovanje i produktivne vještine, osobito u osiromašenom ruralnom djelu zemlje, koja također nema osnovnu infrastrukturu.“²⁷

Većina seoskih domaćinstava ovisi o poljoprivredi i s njom povezanim podsektorima. Riža, riba, drvo, odjeća i guma najveći su kambodžanski izvozni proizvodi. Međunarodni institut za istraživanje riže (IRRI) ponovno je u Kambodžu uveo više od 750 tradicionalnih sorti riže iz banke za rižu na Filipinima. Ove sorte prikupljane su šezdesetih godina 20. stoljeća.

Turizam je najbrže rastuća industrija Kambodže, s porastom broja dolazaka od 118,183 u 1993. godini na 5.011,712 dolazaka u 2016. godini.

Kao zemlja u razvoju teško se nosi s tako invazivnim porastom broja dolazaka. Najveći je problem infrastruktura čiji razvoj ne prati sve veći priljev gostiju, što za rezultat ima saturaciju prostora u blizini glavnih turističkih središta. Upravo zbog navedenog, određenim destinacijama prijete ozbiljni ekološki problemi.

Turizam nije jedini generator ekoloških problema. „Ilegalne aktivnosti prerade drva diljem zemlje i brojna miniranja u potrazi za draguljima u zapadnoj regiji duž granice s Tajlandom rezultirali su gubitkom staništa i smanjenjem biološke raznolikosti

---

²⁷ <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/cb.html> (pristupljeno 01.07.2018.)

(osobito uništavanje močvarnih mangrova ugrožava prirodni ribolov); erozije tla; u ruralnim područjima većina stanovništva nema pristup pitkoj vodi; opadanje ribljih zaliha zbog ilegalnog i prekomjernog ribolova; obalni ekosustavi preplavljeni su sedimentom koji je rezultat uništavanja šuma u unutrašnjosti.“²⁸

Dva desetljeća gospodarskog rasta pomogla su Kambodži da postane globalni lider u smanjenju siromaštva. Uspjeh predstavlja to što je Svjetska banka zemlju iz jugoistočne Azije, koja je nadvladala građanski rat, klasificirala kao ekonomiju srednjeg dohotka. Od 69 zemalja koje imaju usporedive podatke, Kambodža je četvrta po pitanju najbržeg smanjenja siromaštva na svijetu u razdoblju 2004. - 2008. godine. Međutim, ljudski razvoj, osobito na području zdravstva i obrazovanja, za Kambodžu ostaje važan izazov i razvojni prioritet.

Nalazišta nafte i prirodnog plina, koja se nalaze ispod teritorijalnih voda Kambodže, pružaju velik potencijal, koji ostaje uglavnom neiskorišten dijelom zbog teritorijalnih sporova s Tajlandom. Narodna banka Kambodže središnja je banka kraljevstva i pruža regulatorni nadzor bankarskom sektoru zemlje i djelomično je odgovorana za povećanje izravnih stranih ulaganja u zemlju. Između 2010. i 2012. broj reguliranih banaka i mikrofinancijskih institucija povećan je s 31 subjekta na više od 70 pojedinačnih institucija. U 2012. godini osnovan je Kambodža Credit Bureaua pod izravnim regulatornim nadzorom Narodne banke Kambodže. Kreditni ured dodatno povećava transparentnost i stabilnost unutar kambodžanskog bankarskog sektora, budući da su sve banke i mikrofinancijska društva sada zakonom dužni izvijestiti o točnim činjenicama i brojevima koji se odnose na uspješnost kreditiranja u zemlji.

Jedan od najvećih izazova s kojima se suočava Kambodža idalje je činjenica da starijoj populaciji često nedostaje obrazovanje, osobito na selu, koje pati od nedostatka osnovne infrastrukture. Strah od političke nestabilnosti i korupcije unutar vlade obeshrabruje strana ulaganja i odgađa inozemnu pomoć. Donatori su 2004. godine obećali 504 milijuna dolara, dok je samo Azijska razvojna banka osigurala 850 milijuna dolara zajmova, darovnica i tehničke pomoći. Od tvrtki koje djeluju u Kambodži često se traži mito prilikom dobivanja dozvola npr. građevinske dozvole. Industrija odjeće predstavlja najveći dio kambodžanskog proizvodnog sektora, koji čini 80% izvoza zemlje.

---

²⁸ <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/cb.html> (pristupljeno 28.06.2018)

Valuta u Kambodži je kambodžanski riel (KHR), no većina poslovanja u turizmu vrši se u američkim dolarima (USD). Postoji velik potencijal u rudarstvu i proizvodnji gume, posebno zato što te industrije privlače strane investicije i pridonose izvozu. Rudarstvo boksita, zlata, željeza i dragulja povezano je sa SAD-om pa je potpisan američko-kambodžanski bilateralni okvirni sporazum o trgovini i ulaganjima (TIFA). Inozemni dug iznosi 3,4 milijarde američkih dolara. Zbog svjetskih financijskih kriza, potražnja za kambodžanskim izvozom je pala.

4.1. KORUPCIJA

U Kambodži je razina korupcije veća od većine zemalja u svijetu. Unatoč usvajanju Zakona o suzbijanju korupcije 2010. godine, diljem zemlje prevladava korupcija. Korupcija utječe na pravosuđe, policiju i druge državne institucije. Podmićivanje vladinih dužnosnika i nekažnjavanje istih uobičajeni su. Nedostatak jasne razlike između sudova i izvršne vlasti također čini duboku politizaciju pravosudnog sustava. Primjeri područja u kojima je korupcija svakodnevna praksa jesu pribavljanje medicinskih usluga, rješavanje prometnih i ostalih prekršaja i provođenje pravednih sudskih presuda. Zakon o suzbijanju korupcije u 2010. godini nije osigurao zaštitu zviždaču, pa zviždači mogu biti zatvoreni do šest mjeseci ako prijavljuju korupciju koja se ne može dokazati.

4.2. MEĐUNARODNI ODNOSI

Međunarodni odnosi Kambodže u nadležnosti su Ministarstva vanjskih poslova. Kambodža je članica Ujedinjenih naroda, Svjetske banke i Međunarodnog monetarnog fonda. Član je Azijske banke za razvoj (ADB), ASEAN i pridružila se WTO-u 2004. godine. Kambodža je 2005. godine nazočila inauguralnom sastanku na vrhu (summitu) Istočne Azije u Maleziji.

Kambodža je uspostavila diplomatske odnose s brojnim zemljama. U zemlji se nalazi dvadesetak veleposlanstava, uključujući mnoge azijske susjede i one važne sudionike tijekom Pariškog mirovnog pregovora, uključujući SAD, Australiju, Kanadu,

Kinu, Europsku uniju (EU), Japan i Rusiju. Kao rezultat međunarodnih odnosa, različite dobrotvorne organizacije pomagale su socijalnim, ekonomskim i civilnim potrebama infrastrukture.

Granični sporovi između Kambodže i njezinih susjeda i dalje postoje, također kao i neslaganja oko nekih otoka i dijelova granice s Vijetnamom i Tajlandom te nedefiniranim pomorskim granicama.

5. KAMBODŽA I TURIZAM

Kambodža ima gospodarstvo s relativno visokim ekonomskim rastom i političkom stabilnošću. Od devedesetih godina dvadesetoga stoljeća zemlja se je, pod utjecajem ekonomskih reformi, pretvorila u stabilno tržišno gospodarstvo uz snažnu potporu međunarodne donatorske zajednice i različitih organizacija.

Turizam je treći po veličini sektor gospodarstva, nakon poljoprivrede i odjeće, a drugi najveći po financijskom doprinosu nakon odjeće. Turizam u Kambodži igra sve važniju ulogu u oblikovanju političkog i gospodarskog razvoja zemlje. Prihod generiran iz ovog sektora uvelike pomaže gospodarskom rastu, smanjenju siromaštva, kulturnom identitetu i političkom legitimitetu u zemlji koja je nekad bila poznata po kopnenim minama, poljima smrti i ratovima.

Kambodžanska vlada i privatni sektor su glavni dionici u promicanju turizma u zemlji. Nakon tri desetljeća građanskog rata i oružanog sukoba Kambodža se ponovno pojavljuje kao nova destinacija za turiste iz cijelog svijeta, posebice iz Istočne Azije. Međunarodni turisti iz Vijetnama, Kine, Tajlanda, Laosa, Koreje, Sjedinjenih Država i Europe glavni su posjetitelji Kambodže.

Nedostatak infrastrukture i visokokvalitetnih usluga visoke klase ili pojedine vrste turista (npr. medicinske turiste, sportske turiste) predstavljaju priliku za japanske investitore.

Tablica 3. Prikaz inozemnim turističkih dolazaka

Godina	Internacionalni turistički dolasci		Prosječna dužina boravka u zemlji (u danima)	Popunjenost hotela	Prihodi od turizma Milijuni \$
	Broj dolazaka	Index %			
1993	118,183		N/A	N/A	N/A
1994	176,617	49.4	N/A	N/A	N/A
1995	219,682	24.4	8.00	37.0	100
1996	260,489	18.6	7.50	40.0	118
1997	218,843	-16.0	6.40	30.0	103
1998	286,524	30.9	5.20	40.0	166
1999	367,743	28.3	5.50	44.0	190
2000	466,365	26.8	5.50	45.0	228
2001	604,919	29.7	5.50	48.0	304

2002	786,524	30.0	5.80	50.0	379
2003	701,014	-10.9	5.50	50.0	347
2004	1,055,202	50.5	6.30	52.0	578
2005	1,421,615	34.7	6.30	52.0	832
2006	1,700,041	19.6	6.50	54.8	1,049
2007	2,015,128	18.5	6.50	54.8	1,400
2008	2,125,465	5.5	6.65	62.7	1,595
2009	2,161,577	1.7	6.45	63.6	1,561
2010	2,508,289	16.0	6.45	65.7	1,786
2011	2,881,862	14.9	6.50	66.2	1,912
2012	3,584,307	24.4	6.30	68.5	2,210
2013	4,210,165	17.5	6.75	69.5	2,547
2014	4,502,775	7.0	6.50	67.6	2,736
2015	4,775,231	6.1	6.80	70.2	3,012
2016	5,011,712	5.0	6.30	68.9	3,212

Izvor: http://www.tourismcambodia.org/mot/index.php?view=statistic_report (pristupljeno 14.06.2018.)

Kao što je vidljivo iz tablice broj 3., Kambodža bilježi stalan porast broja dolazaka i noćenja, s pojedinim godinama u kojima su porasti u broju dolazaka bili veći od 20 % u odnosu na prethodnu godinu. Usporedbe radi Hrvatsku je u 2017. posjetilo 17,4 milijuna turista, što je porast od 13% u odnosu na 2016.²⁹

Nakon tekstilne industrije turistička je industrija drugi najveći izvor sredstava u zemlji. Većina turista posjećuje Siem Reap i Phnom Penh. Ostala turistička odredišta uključuju Sihanoukville na jugozapadu, koji ima nekoliko popularnih plaža i uspavan grad Battambang na sjeverozapadu. Oba su popularna stanica za backpackere koji čine veliki dio posjetitelja u Kambodži. Područje oko Kampota i Kepa, uključujući i kolodvor Bokor Hill, također su zanimljivi posjetiteljima.

Tablica 4. Dolasci stranih posjetitelja po regijama u Kambodži

Destinacije	Dolasci		Udio %		Indeks % 2016/2015
	2015	2016	2015	2016	
Phnom Penh i okolica	2,650,368	8,806,438	48.6	49.1	5.9
Siem Reap Angkor	2,124,863	2,205,274	39.0	38.5	3.8

²⁹ https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2017/04-03-02_01_2017.htm (pristupljeno 01.07.2018.)

Obalna područja	610,458	643,289	11.2	11.2	5.4
Područja eko-turizma	63,261	66,349	1.2	1.2	4.9
Ukupno	5,448,950	5,721,350	100.0	100.0	5.0

Izvor: http://www.tourismcambodia.org/mot/index.php?view=statistic_report (pristupljeno 14.06.2018.)

Kao što je vidljivo iz tablice, najveći broj dolazaka bilježe područja oko Phnom Penha i Siem Reapa, što vodi do saturacije u tim područjima.

U 2016. najveći broj posjetitelja dolazio je iz Vijetnama (959 663), zatim slijede posjetitelji iz Kine (830 003), Tajlanda (398 081), Laosa (369 335), Koreje (ROK) (357 194), SAD-a (238 658) i UK-a (159 489). Tablica br. 5. prikazuje strukturu gostiju prema regijama iz kojih dolaze.

Tablica 5. Struktura gostiju po regijama

Regija	2015	2016	Udio % 2016	Indeks % 2016/2015
Azija i Pacifik	3,716,688	3,861,505	77.0	3.9
Europa	719,134	768,495	15.3	6.9
Amerike	315,526	353,042	7.0	11.9
Afrika	9,238	11,133	0.2	20.5
Bliski Istok	14,645	17,537	0.3	19.7

Izvor: http://www.tourismcambodia.org/mot/index.php?view=statistic_report (pristupljeno 15.06.2018.)

Kao što je vidljivo iz tablice broj 5., glavninu turista u Kambodži čine stanovnici okolnih zemalja, čak 77 % ukupnih dolazaka. Kultura tih zemalja puno je bliža kulturi Kambodže te zacijelo dolazi do manjeg kulturološkog šoka, kako posjetiteljima tako i domicilnom stanovništvu prilikom kontakata s drugim kulturama.

6. UTJECAJ TURIZMA NA KULTUROLOŠKE PROMJENE U KAMBODŽI

Kako bi se sagledalo utjecaj turizma na kulturološke promjene u Kambodži, važno je imati na umu sve što se događalo sedamdesetih godina dvadesetoga stoljeća kada je počinjen genocid koji je ostavio traga na svakoj kambodžanskoj obitelji. Oni koji nisu mučeni ili ubijeni, zasigurno su gladovali i živjeli u strahu. Imajući to na umu, može se pretpostaviti da je svaki današnji stanovnik Kambodže stariji od pedeset godina u svojem djetinjstvu proživio ratne strahote. Tako ranjenom i izmučenom narodu dolazak turista zasigurno se čini kao spas.

Turizam sam po sebi nije negativan. Zaštita kulturno-povijesne baštine, stanovništva te općenito destinacije sa svim sastavnim faktorima odgovornost je lokalne i regionalne samouprave, pravnih i političkih čimbenika i državnih institucija. Odgovornost je svakako i na posjetiteljima, međutim destinacija bi trebala biti ta koja definira pravila ponašanja i provodi mjere kontrole njihovog provođenja. Glede dosad prikupljenih spoznaja, u zemlji u kojoj osobe odgovorne za genocid jedva da su procesuirane, a neke od njih su možda još uvijek dio vlade, u zemlji u kojoj je trgovina ljudima, prostitucija i korupcija na alarmantno visokom nivou, nije vjerojatno da će u prvom planu politike razvoja turizma biti zaštita stanovništva u svim sociokulturološkim aspektima.

Intenziviranje turizma u proteklom desetljeću dovelo je do brojnih promjena od kojih su najvidljivije one u arhitekturi. Nova arhitektura sukobljava se s tradicionalnom nanoseći na taj način štetu općoj veduti gradova. Gradnja je stihijska, kao i u većini zemalja JI Azije koje su u posljednjih nekoliko godina postale sve prepoznatljivije turističke destinacije. Osim toga, uređenje interijera većine novih hotela i restorana nema nikakvih kmerskih obilježja.

„Iako baština ne može jednostavno nestati, može se jednostavno dogoditi da izgubimo pojedine tipove baštine ili nas brojnost određenih tipova baštine može preplaviti...Cilj upravljanja kulturnom baštinom, prema tome, jest očuvanje reprezentativnog primjerka materijalne i nematerijalne baštine za buduće generacije.“³⁰

---

³⁰ Jelinčić D.A. (2010): Kultura u izlogu, Meandarmedia, Zagreb, str.26-27

Masovni turizam tijekom posljednjih desetljeća imao je značajan utjecaj na Kambodžu. Zemlja devastirana ratovima, sa stanovnicima koji su godinama bili traumatizirani vladavinom beskrupuloznih vladara, postala je prepoznatljiva turistička destinacija zahvaljujući ostacima kmerske kulture.

„Gospodarski razvoj suvremenog društva stvara velik pritisak na lokalne zajednice, pa se često događa da pojedina kulturna dobra propadnu prije nego što zajednica shvati njihovu gospodarsku vrijednost koja im je mogla donijeti koristi. Osim toga, razvoj turizma često nosi negativne konotacije materijalnoj i duhovnoj kulturi zajednice.“³¹ Postoje pozitivni i negativni učinci turizma, bez obzira na destinaciju i dijele se u tri kategorije:

- Ekonomski
- Društveni
- Okoliš

Nema jedinstvenog odgovora na to što bi turizam mogao značiti i kakvi su njegovi utjecaji, ali vrijedi sagledati sva tri aspekta kako bi se vidjelo kakve su posljedice za Kambodžu. U gospodarskom smislu, prihodi koje turizam generira svakako su dobrodošli u Kambodži, međutim štetne posljedice koje ima na društvo sa svim sociokulturološkim aspektima te posljedice za okoliš su zacijelo nešto čemu treba posvetiti veliku pažnju. Pritom valja napomenuti da Kambodža nije usamljen slučaj, isto se događa u svim zemljama u razvoju koje su u proteklom desetljeću zabilježile drastičan porast dolazaka turista.

U seoskim područjima malo se toga promijenilo, život se nastavlja kao i prije, ljudi žive skromno. Samo 34% domaćinstava ima električnu energiju, a 30,9% nema pristup pitkoj vodi. Dolaskom turista u ta područja zasigurno bi se unaprijedili uvjeti življenja lokalnog stanovništva, iako će se ta područja jako teško turistički valorizirati bez vladinih master-planova kojima bi se naglasak stavio na očuvanje tradicionalnog života na selu. U slučaju Kambodže to može biti sve: od festivala, pjesme i plesa do izrade lokalnih rukotvorina.

---

³¹ Jelinčić D.A. (2010): Kultura u izlogu, Meandarmedia, Zagreb, str. 58

Gradski život prirodno je donio neke promjene, ali mnogi koji se vraćaju u svoja sela za posebne prigode iskazuju izrazitu vezanost za tradiciju. Ipak, rano je govoriti o posljedicama odlaska velikog broja stanovništva u gradove.

6.1. KOMODIFIKACIJA U TURIZMU

Jednostavno objašnjenje komodifikacije jest gubitak autentičnosti destinacije i njenih obilježja s ciljem stvaranja atraktivnije ponude na sve zasićenijem tržištu sa sve zahtjevnijim potrošačima koji, pod utjecajem konzumerizma kao sastavnog obilježja modernog društva, fokus stavljaju na ekonomiju doživljaja, bilo da je riječ o autentičnim ili lažnim iskustvima.

„Komodifikacija prostora i mjesta uključuje i komodifikaciju ljudskih praksi. Aktivnosti koje su nekad bile dio svakodnevnog života lokalne zajednice pretvaraju se u komodificirane aktivnosti, susrete i suvenire namijenjene turistima.“³²

Primjer komodifikacije ljudskih praksi u Kambodži jest iskorištavanje tradicionalnog kambodžanskog plesa Apsara, čije su scene ugravirane na većini angkorskih hramova. Taj je ples izgubio svoju autentičnost te je napravljena fuzija između tradicionalnog i klasičnog kambodžanskog plesa.

Slika 8. Prikaz Apsara plesačica na zidovima Angkor wata

Izvor: iz vlastite zbirke fotografija 2013.

³² Dujmović M. (2014): Kultura turizma, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Pula str.152

„Danas organizirani turistički posjeti Kambodži uvijek uključuju izvedbu Apsare plesa. Isti je iznimno inspiriran rezbarijama koje ukrašavaju zidine angkorovih hramova. Apsara ples je prošao kroz proces oživljavanja i osmišljavanja u godinama nakon kambodžanske neovisnosti (1953. godine). Međutim, u kontekstu suvremenog međunarodnog turizma, ples je bez problema postavljen i kao autentičan angkorijanski ples i definitivno klasični ples Kambodže.“³³

6.2. KONZUMERIZAM I KOMERCIJALIZACIJA

Konzumerizam i komercijalizacija su pojmovi povezani s komodifikacijom i globalizacijom, svi navedeni pojmovi odlike su modernog potrošačkog doba čiji je utjecaj zahvatio svako tržište, pa tako i turističko.

Konzumerizam je pošast modernog doba. Rezultat je kapitalističkog i potrošačkog društva u kojem se vjeruje da je sve na prodaju i da svaki proizvod/ usluga/ osoba ima svoju cijenu. Samim time sve gubi vrijednost budući je sve na prodaju, samo je pitanje cijene. „Konzumerizam se često upotrebljava za opisivanje života koji je previše ili totalno zaokupljen potrošnjom i u tom kontekstu termin konzumerizam ima negativan predznak.“³⁴

Komercijalizacija je stavljanje naglaska na profit. Sve je namijenjeno potrošnji, pa tako i turizam postaje roba, što destinaciju sa svom njenom kulturno-povijesnom baštinom stavlja na police svjetskog turističkog hipermarketa u kojem ništa nije iznimno i sve je dostupno svima, makar u obliku loše replike.

„Konzumerizam u turizmu povezan je s procesom komodifikacije ili komercijalizacije. Komercijalizacija je proces pridruživanja ekonomske vrijednosti, tj. razmjenske vrijednosti stvarima i njihovo pretvaranje u robu na tržištu.“³⁵

Konzumerizam u turizmu rezultira nestankom autentičnosti destinacije sa sveukupnom kulturno-povijesnom baštinom, te gubitkom njihove vrijednosti. Najjednostavniji primjer su suveniri koji su danas sve samo ne autentični. Upravo iz

---

³³ Winter, T. (2004), 'Cultural Heritage and Tourism in Angkor, Cambodia: Developing a Theoretical Dialogue', Historical Environment, str. 7

³⁴ Dujmović, M. (2014): Kultura turizma, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Pula str. 139

³⁵ Ibid., str. 145

komercijalnih razloga nisu proizvedeni lokalno, već kao i ostala roba široke potrošnje, uglavnom u Kini.

„Turistička potrošnja ne mora nužno uništiti kulturu. Visoka turistička potrošnja stvara veliku potražnju za očuvanjem i prezervacijom kulture. Turistička potrošnja revitalizira lokalne tradicije i autentičnost, promiče kulturnu svijest i stvara nove sustave vrijednosti i moći. Moramo samo znati koji elementi kulture su za prodaju i turističku potrošnju, koji nisu, i koje treba očuvati.“³⁶

U slučaju Kambodže ovakva praksa je najočitija prilikom organiziranih posjeta Angkor Watu koji uključuju i posjete nekim drugim lokacijama na području JI Azije, čime se umanjuje vrijednost lokalne kulture i tradicije izdvajajući jedino Angkor Wat kao razgleda vrijedan dio baštine. U sklopu takve vrste izleta posjetitelji u Kambodži provode maksimalno dva dana, što im onemogućuje upoznavanje kulture i običaja, već samo površno razgledavanje onoga što se smatra najvrjednijim dijelom kulture.

„Pet mjesta svjetske baštine na kopnenom djelu JI Azije u ponudi je brojnih putničkih agenata iz jugoistočne Azije, hotela i Bangkok Airwaysa. Uz pomoć integrirane turističke infrastrukture, turneja evocira imaginarnu kulturnu topografiju transnacionalne azijske baštine usredotočene oko obale rijeke Mekong... Takva situacija kod turista ne razvija dovoljno znanja i ne omogućuje razumijevanje Angkora te njegovo povezivanje s neposrednim nacionalnim kontekstom, niti u povijesnom niti u suvremenom smislu. Razmišljajući o turizmu i njegovoj ulozi prikazivanja mjesta, povijesti i kulture, možemo vidjeti da bi izoliranje Angkora kao svjetske kulturne baštine značajno doprinijelo razumijevanju prostora, a ovakvo povezivanje prostora i kultura briše njihove specifičnosti i vrijednosti.“³⁷

6.3. TRGOVINA LJUDIMA I PROSTITUCIJA

Ženska prava i trgovina ljudima moraju se razmatrati zajedno, budući da jedan od ta dva problema uključuje postojanje drugoga. Najčešće se trguje upravo ženama ili djecom, a uglavnom djevojkama ili djevojčicama. Razlozi za trgovinu ljudima su brojni. Ljudima se trguje najčešće radi prostitucije, jeftine radne snage (kućna

---

³⁶ Resinger, Y.(2009): International tourism: Cultures and behavior, Elsevier LTD, Oxford UK, str.21

³⁷ Winter, T. (2004), 'Cultural Heritage and Tourism in Angkor, Cambodia: Developing a Theoretical Dialogue', Historical Environment, str. 6

posluga), prosjačenja i prodaje jeftine robe. Mnogo žrtava trgovine ljudima završava u inozemstvu, ali većinu ih prodaju kako bi ostali u Kambodži.

Prava žena nisu zaštićena koliko bi trebala biti, a rodna nejednakost je vrlo visoka. Jedan od razloga je svakako Kodeks ponašanja za kambodžansku ženu nazvanu Chbap Srey. Radi se o pjesmici koja poučava žene kako da se ponašaju u braku, unutar svoje obitelji i zajednice. Ona promiče ugnjetavanje, strahopoštovanje, poslušnost, marljivost i sl. uglavnom žene prema mužu, ali i prema roditeljima. Ovaj kodeks od osam stranica bio je podučavan u školama sve do nedavno, no još se prenosi s generacije na generaciju. Isti je sigurno jedna od glavnih prepreka u borbi za prava žena u Kambodži.

Najčešće kršenje prava žena jest prisiljavanje na prostituciju. Mlade djevojke i djeca zatočeni su u bordelima protiv svoje volje. Mnoge su mučene, vezane lancima i/ili ih se drži golima između uzastopnih posjeta muških posjetitelja. Iako postoji određeni postotak prostitutki koje rade zato što to žele, njih 65 % je izjavilo da su prisiljene na taj posao. Neke od njih (54 %) prevarene su obećanjem dobrog posla, a 11 % njih prodale su njihove obitelji.

„Seks-turizam uključuje putovanje s isključivom ili djelomičnom namjerom upuštanja u seksualni odnos sa „drugima“, koji obično potječu iz različitih društvenih, rasnih ili etničkih miljea.“³⁸

Zacijelo seksualni turizam pogoduje razvoju ovakvih situacija. Nije rijetkost vidjeti muškarce svih dobnih skupina kako posjećuju stanovite „salone za masažu“. Na taj se način doslovce uništavaju životi tih osoba kojima, ako se ikada i izbave iz ralja prostitucije, posljedice ostaju za cijeli život.

„Seks-turizam veoma je rasprostranjen fenomen, ipak njegova skrivena priroda često uzrokuje prikriveni i nekontrolirani rast, naročito u zemljama u razvoju. Iako seks-turizam može biti dobrovoljan ili eksploatatorski, komercijalan ili nekomercijalan, u nekim zemljama u razvoju on može predstavljati i značajan izvor problema. Zemlje trećeg svijeta posebno su odvojene i udaljene od realnosti i industrijaliziranih krajolika zemalja prvoga svijeta, stoga se na njih gleda kao na primitivnije i kulturno egzotične kulture. U turističkoj destinaciji i uslužnoj industriji za sudionike organiziranog turizma, a radi se o potrošačima sa sjevera i zapada koji idalje dominiraju međunarodnim turističkim tržištem, onog drugog predstavlja domorodac iz kolonijalnih vremena. Na

---

³⁸ Dujmović, M. (2014): Kultura turizma, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Pula str. 179

drugoj strani svijeta (zapad/ istok, sjever/ jug), doslovno je sve moguće i nema tabua. Glavni razlozi za dosad nezabilježen rast masovnog seksualnog turizma kriju se u rastućem siromaštvu i prevlasti patrijarhalnih, seksističkih društava. Seljaci pogođeni siromaštvom često prodaju svoju mlađu djecu ovoj industriji kako bi na taj način osigurali preživljavanje svoje obitelji.³⁹

Osim žena i djevojaka, nažalost, postoji i velik broj djece koja su žrtve, kako trgovine ljudima, tako i seksualnog iskorištavanja. Razlozi su opet isti: potražnja na tržištu i siromaštvo lokalne zajednice. Takva djeca uglavnom dolaze iz ruralnih područja gdje je kontrola rađanja na izrazito niskoj razini te djecu često prodaju kako bi se ostatku obitelji omogućio dodatan prihod.

„U siromašnim zemljama uobičajena je praksa prodavati maloljetnu djecu za pružanje seksualnih usluga. U nekim zemljama u razvoju, komercijalno seksualno iskorištavanje djece je vezano uz inozemni dječji seks-turizam. Mogućnost relativno visoke zarade, nepridavanje značaja obrazovanju i tradicijska obveza pomaganja obitelji čine tu djecu ranjivom i izloženom tjelesnom i seksualnom zlostavljanju, zlouporabi droga, dječjoj pornografiji i ostalim oblicima zlostavljanja. U razvijenom svijetu takva je praksa neprihvatljiva i smatra se barbarskom.“⁴⁰

Iako se takva praksa na zapadu smatra barbarskom, nerijetko su upravo zapadnjaci barbari koji iskorištavaju djecu te potiču daljnji razvoj ove grane seksualnog turizma. Ovakvi postupci ostavljaju duboke posljedice po domicilno stanovništvo koje razvija svijest da je samo roba na turističkom tržištu.

Osim seksualnog iskorištavanja djece, u Kambodži je česta praksa korištenje djece za prošnju i prodaju po ulicama. Tako se oko hramova i u većim gradovima mogu vidjeti na stotine djece kako prose ili prodaju neku beznačajnu robu. Nemoguće je posjetiti kompleks Angkor, a da pritom ne susretnete na stotine djece koja uzviču: „One dollar, one dollar!!!“

Upravo se kupovinom ili davanjem novca potencira daljnji rast i razvoj ovog oblika iskorištavanja, kao što je slučaj i kod seksualnog turizma. Turist je taj koji potiče razvoj i jačanje tih negativnih posljedica siromaštva i razvoja turizma.

---

³⁹ Ibid., str. 179-180

⁴⁰ Resinger, Y.(2009): International tourism: Cultures and behavior, Elsevier LTD, Oxford UK, str. 253

Slika 9. Obavijest o načinu zaštite djece na ulicama i plažama Kambodže

Izvor: iz vlastite zbirke fotografija 2013.

6.4. SIROČAD I SIROTIŠTA

Siročad, njihovo iskorištavanje i zlouporaba velik su problem ove napaćene zemlje. Prema dostupnim podacima broj siročadi je od 2005. do 2014. porastao za 75%, zato što su neki oportunisti vidjeli u tome priliku da zarade, odnosno da iskorištavaju djecu.⁴¹ Oko 80% djece iz sirotišta zapravo nisu siročad budući da imaju jednog živog roditelja koji je vidio rješenje u tome da dijete pošalje u sirotište pretpostavljajući da će imati pristojne uvjete za život. Nažalost, to često nije slučaj jer se djeca u sirotištima često zlostavljaju. Između ljudi koji vode sirotišta ima i onih koji u tome vide priliku za zaradu. Turisti i brojni volonteri, u najboljoj namjeri, financiraju i potiču razvoj tog opskurnog i poremećenog sustava. Djeca su često obavezna prositi, najčešće u blizini turističkih lokacija. Takav sustav uči djecu kako doći do lakog novca

⁴¹ https://www.unicef.org/cambodia/UNICEF_Cambodia_annual_report_2013.pdf (pristupljeno 22.06.2018)

te je velika mogućnost da će se time nastaviti baviti kad odrastu, dok je za djevojčice velika mogućnost da će se u skoroj budućnosti početi baviti prostitucijom.

Volonterski turizam je specifičan oblik turizma koji se bavi volontiranjem. Upravo je on izrazito razvijen u Kambodži. Brojni, osobito mladi zapadnjaci, želeći pomoći onima u potrebi, dolaze u Kambodžu. Nažalost, postoje mnoge osobe koje u tome vide mogućnost zarade te nešto plemenito postaje opskurno. Na taj vid turizma nadovezuje se ubožnički turizam.⁴²

„U ubožničkom turizmu djeca su osuđena na razne oblike seksualne i radne eksploatacije. Na osnovnoj razini, djeca koja se nalaze u kambodžanskim sirotištima koriste se za prikupljanje novca za njihovu skrb. Na taj se način, ubožnički turizam - kao predstava s dupinima – uklapa u Polanyijevu teoriju dvostrukog kretanja jer je to primjer komodifikacije sirotišta i djece koja su pretvorena u spektakl za turističke volontere.“⁴³

Populariziranje ovih vidova turizma ima mnogo negativnih aspekata. Iako su primarni ciljevi zasigurno pozitivni, konzekvence su negativne. Razvoj i potenciranje volonterskog i ubožničkog turizma navikava domicilno stanovništvo na izvor prihoda tako da se koristi svojom ili tuđom nesrećom, pri čemu domicilna zajednica postaje ovisna o takvom izvoru prihoda.

„Kambodžanska kampanja protiv ubožničkog turizma dominira globalnim diskursom siročadi.“⁴⁴

Postoje brojni primjeri u kojima su ljudi svjedočili zlouporabi novca i sredstava doniranih u plemenite svrhe. Velik dio tih sredstava nikad ne dođe do onih kojima je bio namijenjen. U Kambodži je osnovana organizacija koja za cilj ima zabranu ubožničkog oblika turizma, prikazujući negativne strane njegovog populariziranja.

Prevenција ovih i brojnih drugih negativnih aspekata turizma krije se u edukaciji kako domicilnog stanovništva tako i posjetitelja.

---

⁴² Ubožnički ili sirotišni turizam definira se kao doniranje novca i robe, pohađanje nastupa ili volontiranja na kratkoročnoj osnovi u sirotištima u sklopu odmora. Sirotišni turizam uključuje aspekte volonterskog turizma i turizma siromaštva. Ovaj potonji uključuje posjete siromašnim područjima.

⁴³ Guiney, T., & Mostafanezhad, M. (2014). The political economy of orphanage tourism in Cambodia. *Tourist Studies*, 15(2), 132–155.

⁴⁴ Carpenter, K. (2015). Childhood studies and orphanage tourism in Cambodia. *Annals of Tourism Research*, 55, 15–27.

7. ZAKLJUČAK

Kambodža je zemlja izrazito okrutne i surove prošlosti. Sedamdestih godina prošlog stoljeća na teritoriju Kambodže odvijao se građanski rat koji je prerastao u teror. Ljudi su mučeni i ubijani bez razloga, narod je bio lišen svake mogućnosti za normalan i dostojan život, ubijeno je preko 2 milijuna ljudi dok je velika većina onih koji nisu ubijeni doživjela neku vrstu zlostavljanja. Nasljedstvo toga doba prisutno je danas na svakom koraku te napaćene zemlje.

Kambodža je zemlja kotrasta: s jedne strane to je zemlja mina, siročadi i siromaštva, a s druge zemlja prekrasne prirode, bogate kulturno-povijesne baštine i prekrasnih ljudi.

Sredinom devedesetih godina, nakon desetljeća građanskog rata, Kambodža se otvorila za prve turističke dolaske. Prvi zabilježeni podaci o broju inozemnih dolazaka potječu iz 1993. godine s brojem od 118,183 inozemna dolaska, da bi taj broj do 2016. narastao na preko 5 milijuna dolazaka. Kambodža nije bila spremna za takav rapidan rast. Bez adekvatne infrastrukture i bez educiranog turističkog sektora od turizma je imala ekonomske koristi, dok su društvo i okoliš, osim pozitivnog učinka, doživjeli brojne negativne posljedice.

Gotovo je nemoguće odrediti je li turizam naštetio ili pomogao Kambodži. U pozitivne učinke spadaju zaštita i revitalizacija kmerske kulturno-povijesne baštine, budući da su upravo strane zemlje donirale ili zadužile Kambodžu milijunima dolara pomoći kako bi se spriječila devastacija i propadanje kompleksa Angkor.

Dolazak turizma pokrenuo je izgradnju infrastrukture, tako da je u samo nekoliko godina električna energija i pitka voda postala dostupna u mnogim dijelovima ove ratom razrušene zemlje. Došlo je do revitalizacije tradicije i običaja, iako se na to nadovezuje komodifikacija i komercijalizacija tradicije i kulture kao negativan učinak turizma.

Negativni sociokulturološki učinci su nažalost brojniji, no okriviti turizam kao pojavu nije korektno. Odgovornost prije svih snose državni organi svih razina. Znajući prošlost Kambodže, nije moguće očekivati da će današnji dionici vlasti, koji su sudjelovali u razaranju i uništavanju zemlje, upotrijebiti svoju moć za dobrobit naroda. U dolasku turista narod je vidio izvor novca. Na svakom koraku mogu se vidjeti djeca koja prose. Mnogima su amputirani udovi ili su slijepa, kao i brojni odrasli koji su imali

nesreću naći se na miniranom području. Nalaze se na ulicama Phnom Penha ili Siam Reapa gdje na bilo koji način pokušavaju doći do novca. U zamahu su razne vrste kriminala, naročito prostitucija i uporaba droga.

Zemlja grca pod teretom prošlosti koja ju je dovela tu gdje se sada nalazi. Socijalni problemi su brojni, kultura je prostituirana, a narod je na rubu siromaštva. Međutim, krivac za situaciju u kojoj se ova zemlja nalazi nije turizam. Krivi su oni koji njome vladaju. Edukacija je jedino što može spasiti ovaj narod zaboravljen od svih.

LITERATURA

KNJIGE:

1. ČAVLEK, N. et al. (2011.) Turizam i ekonomske osnove i organizacijski sustav, Školska knjiga, Zagreb,
2. Dujmović, M., (2014): Kultura turizma, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Pula,
3. Gržinić, J., (2014): Kulturni turizam, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, Pula,
4. Jelinčić D.A. (2010): Kultura u izlogu, Meandarmedia, Zagreb,
5. Macleod, D., (2004): Tourism, Globalisation and Cultural Change, Channel View Press, Clavedon,
6. Pirjevec, B., (1998): Ekonomska obilježja turizma, Golden marketing, Zagreb,
7. Pirjevec, B., Kesar, O. (2002): Počela turizma, Mikrorad d.o.o., Zagreb,
8. Resinger, Y.(2009): International tourism: Cultures and behavior, Elsevier LTD, Oxford UK,
9. Smith et al. (2010), Key Concepts in Tourist Studies, London,

ČASOPISI:

1. Winter, T., (2004): 'Cultural Heritage and Tourism in Angkor, Cambodia: Developing a Theoretical Dialogue', Historical Environment, 17(3): 3-8.
2. Guiney, T., & Mostafanezhad, M. (2014). The political economy of orphanage tourism in Cambodia. Tourist Studies, 15(2), 132–155.
3. Carpenter, K. (2015). Childhood studies and orphanage tourism in Cambodia. Annals of Tourism Research, 55, 15–27.

INTERNET IZVORI:

1. <https://medium.com/abdullahi-tsanni/man-made-culture-and-culture-made-man-35b2013a7026>, (pristupljeno 01.05.2018)

2. <https://banknxt.com/54950/rules-regulationsprinciples/6a01053620481c970b01b7c7f72d6e970b-450wi/> (pristupljeno 9.5.2018)
3. <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/cb.html> (pristupljeno 25.06.2018.)
4. <http://www.worldometers.info/world-population/cambodia-population/> (pristupljeno 28.08.2018.)
5. http://www.memotcentre.org/Earthwork_is.html(pristupljeno 15.05.2018)
6. <http://www.holiday-in-angkor-wat.com> (pristupljeno 01.06.2018.)
http://www.newworldencyclopedia.org/entry/Khmer_Empire (pristupljeno 02.06.2018)
7. <http://www.cambodiatribunal.org/history/cambodian-history/khmer-rouge-history> (pristupljeno 13.06.2018)
8. <https://www.vietvisiontravel.com/post/cambodian-traditional-dress-costume> (pristupljeno 18.06.2018.)
9. http://www.tourismcambodia.org/mot/index.php?view=statistic_report (pristupljeno 14.06.2018.)
10. https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2017/04-03-02_01_2017.htm (pristupljeno 01.07.2018.)
11. https://www.unicef.org/cambodia/UNICEF_Cambodia_annual_report_2013.pdf (pristupljeno 22.06.2018)

TABLICE:

Tablica 1. Tipični negativni učinci razvoja turizma

Tablica 2. Tipični pozitivni učinci razvoja turizma

Tablica 3. Prikaz inozemnim turističkih dolazaka

Tablica 4. Dolasci stranih posjetitelja po regijama u Kambodži

Tablica 5. Struktura gostiju po regijama

SLIKE:

Slika 1. Čimbenici kulture

Slika 2. Kazne/globe u Singapuru

Slika 3. Angkor Wat

Slika 4. Zemljopisna karta Kambodže

Slika 5. Krama – tradicionalan šal u Kambodži

Slika 6. Ta Prohm hram

Slika 7. Angkor Tom

Slika 8. Prikaz Apsara plesačica na zidovima Angkor wata

Slika 9. Obavijest o načinu zaštite djece na ulicama i plažama Kambodže

SAŽETAK

Turizam je danas glavni ekonomski i socijalni fenomen, s pozitivnim i negativnim učincima njegova razvoja.

Kambodža je dom brojnim povijesnim znamenitostima, prekrasnim plažama i prekrasnim krajolicima koji mnogima nisu poznati jer je zemlja bila izolirana od vanjskog svijeta dugi niz godina. Dolazak turista u zemlju donosi potrebnu valutu i pomaže u rješavanju problema vezanih za zapošljavanje. Međutim, također donosi neizbježne promjene u tradicionalnom društvu, organizaciji i mijenja prirodni okoliš.

SUMMARY

Tourism is today the main economic and social phenomenon. Tourism is one of the three major international sectors of commercial exchange.

Cambodia is home to many historical sights, beautiful beaches and beautiful landscapes that are not known to many because the country has been isolated from the outside world for many years. The arrival of tourists to the country brings the necessary currency and helps in solving employment problems. However, it will inevitably bring changes in the traditional society, organization and change the natural environment.